

ФІЛОСОФ ЯК НОСІЙ ТАЄМНИЦІ

Ніяке інше мислення не припускає в своїй суті такого частого і невгамовного запитання про себе як філософське. Психолог у всі часи знає, хто він. Також і математик, антрополог, письменник тощо. Всі займаються справою. І лише філософ не може утвердитися, з дивуючою постійністю ставлячи питання про себе.

Відповідь на невгасаюче питання "Що таке філософія?" ("Хто такий філософ?") не є відповідь у прямому сенсі, вона – образ філософа в культурі. Таких образів історія дає вдосталь. Платон і Аристотель говорять, що філософ – це той, хто споглядає істину, і в цьому сенсі він є жрець істини; де зберуться два або три філософи, там і істина серед них. Стоїки дали інший образ. Для них філософ є апатичним жителем Землі і хоча його погляд вже обернений на цей навколишній світ, погляд цей гидливий і зморщений. У середньовіччі філософ – це лаборант теолога. І так далі. Є щось загальне між всіма цими образами. Методологічна складність розуміння полягає в тому, що "загальне" теж образ.

Це "загальне" володіє деякими рисами. По-перше, кожен образ відповідає культурі, в якій виникає. І цей зв'язок настільки очевидний, що може перешкодити розумінню філософа. По-друге, кожен образ, як принцип розуміння філософа, дійсний і в інших культурах не залежно від часу та локації. По-третє, загальне для всіх філософів гарантує те необхідне, що робить філософа філософом.

Але що ж таке це "загальне для всіх філософів", що не піддається категоризації, але постійно її вимагає? Те, що ми не маємо чіткої тематичної відповіді, спонукає нас до аналізу.

Ми вже зауважили, що філософія коріниться в культурі; і кажучи про культуру, ми не можемо не мислити про історію, а точніше про те, як літопис часу впадає в безчасовість. Будь-який предмет культури – картина, вірш, вчинок або ідея – виникає в найконкретніших обставинах, але раз з'явившись, він залишається важливим, актуальним для всього людства повсякчас. Культура – це вічність, в якій нічого не піддається корозії. Ми вправі запитати, що таке культура? Зазвичай ми відповідаємо на це питання, повертаючи свій мисленевий погляд на предмети, які ми по яким-небудь

причинам вважаємо предметами культури. Але що робить цей предмет саме предметом культури? Його неповторність? Так. Його автентичність? Так. Його новизна? Так. Але суттєве в іншому. Предмет культури – це вираз витаємності (рос. подлинность), а культура – сама витаємність: все, що залишається в культурі – витаємність, все витаємне – що культура. Що каже неологізм? Шедевр живопису або лірики відкриває перед нами таїну, яка заворожує, яка зрозуміла, але невимовна. Таїна – це те знання, яке не можна розповісти, це та довіра, якою не можна знехтувати. Витаємність – це те, що витаємничено відкрите або відкрите таємницею, коли сама таємниця є відповіддю на ще не задане питання. Зрозуміло, що вірш не завершується ні сюжетом, ні образом, і навіть ні системою образів. Вірш розповідає про щось набагато глибинніше, ніж сам текст, про те, інтерпретація чого неможлива. Це схоплюється самою душею, і вже потім підлягає розумовій рефлексії. Душа схоплює витаємність вірша.

І знов ми запитуємо, що робить предмет витаємним? Ми дивимось на шедевр живопису, і знаємо, що ця картина не підробка, а написана цим художником, цим майстром пензля. Здавалося б, відповідь вже дана: вона така, тому що її створив майстер. Зрозуміло, що це не вірно, а вірно навпаки: не майстер робить картину, а витаємна картина творить з художника майстра. Художник вкладає себе в свій твір. Таким чином, ми *питаємо про витаємну людину*.

Що є витаємна людина? Наша відповідь – філософ. Це вимагає пояснення. Філософ – той, хто говорить чесно про сакральне, той, хто говорить сміливо про сакральне, той, хто говорить з себе, зі свого конкретного світогляду про сакральне; отже, той, хто говорить про найголовніше, настільки важливе, що ні про що інше по-справжньому говорити і не можна (про інше можна бекати, вити, істерично стогнати або нестримно базікати, але інше ніколи не скаже про себе).

Ми говоримо про філософа лише в тій мірі, наскільки він філософ, все інше – дипломи, звання, прізвиська – не мають сенсу.

Вже зрозуміло, що філософ не самотній і не відособлений в культурі: адже і художник настільки філософ, наскільки він витаємний. Так можна сказати про дуже багатьох. Але філософ повинен залишатися філософом, а значить чимось відрізнитися від інших. Те, що відмежовує філософа, є спосіб говоріння про свою витаємність; і спосіб цей – раціональне говоріння в слові про витаємність. Художник емоційно-образно говорить у фарбах, а поет – в співзвучній ритміці. Але всі вони, кажучи про

витаємність, говорять як філософи. Тому світова література має філософське значення, світовий живопис теж, музика теж тощо.

Може здатися, що ми говоримо про дві філософії: та, що універсально присутня в культурі, і та, що конкретно представлена роботами філософів. Це не так. І причини такої помилки зрозумілі: скажіть – Гьоте поет чи філософ? А К'єркегор, Достоевський? Щоб творити речі витаємності, треба бути витаємною людиною, а у такої людини грань між способами говоріння тонка й ледь вловима. Тоді запитують нас, чому пріоритет віддається філософії, і взагалі чому хоч чомусь віддається пріоритет? На це питання можна відповісти двояко: поверхнево та з необхідністю. Поверхнева відповідь лежить в універсальності філософствування: можна філософствувати картиною, музикою, віршем, але не можна малювати музикою і складати вірші кольором. Є відповідь точніша. Філософствування – це єдиний спосіб мислення, інтенція якого спрямована сама на себе, і яке через себе трансцендується в інше. Філософія як витаємне породжує самосвідомість. І вже через усвідомлення своєї витаємності філософ розкриває з себе своє інше. Самосвідомість відбувається в слові, тому що тільки слово (логос) по-справжньому вперше виводить людину з метушні його життя до витаємності.

Отже, коли філософа запитують, в чому його суть, він просто розведе руками і скаже: “Таємниця” – посміхаючись від подвійної іронії самого життя.

Едуард Єленевський

Інститут новітніх технологій ім. В'ячеслава Чорновола,
м. Львів

СПРОБА ТИПОЛОГІЗАЦІЇ У ВИЗНАЧЕННІ ФІЛОСОФСЬКИХ ОСОБИСТОСТЕЙ

1. Погляди людей, їх ціннісні орієнтації, будучи явищем внутрішнього світу, певним чином визначаються зовнішніми умовами та обставинами (історична епоха, макро та мікро соціальне середовище, виховання, культурні традиції, тощо), а також і типом характеру. Звичайно, можна заперечувати такі прямі впливи, зокрема – впливи характеру, але на мій (сподіваюсь, що не тільки) погляд проігнорувати останню обставину (характер) було б серйозною помилкою в аналізі особливостей формування